

فانتزی؛ دریچه‌ای به امکانات نو

ترجمه حسین ابراهیمی (الوند)

قدم بگذارند. بیش از یک چهارم ۶۳ کتابی که انجمن ادبیات کودکان^(۱۲) با عنوان محک: فهرستی از کتابهای برجسته کودکان (۱۹۸۵)^(۱۳) منتشر کرده است، فانتزی نو هستند.

بسیاری از بزرگسالان به شایستگی حضور فانتزی نو در میان ارزشمندترین برگزیده‌های ادبیات کودکان، صحه گذاشته‌اند. مثلاً «چت ریمن»^(۱۴) (۱۹۹۲)، نویسنده و محقق معتقد است که فانتزی به یاری کودکان می‌آید تا کنجکاویشان را بسط دهند، به شاهدان زندگی بدل شوند، حساسیت به قوانین و تغییرات درونی آنها را بیاموزند و ذهن خود را روی امکانات نو باز کنند. برخی از فانتزی‌های مورد علاقه «ریمن» عبارت از: مجموعه کتابهای ناریا^(۱۵) اثر «سی.اس. لوتیس»^(۱۶)، کتابهای «جی. آر. آر. تولکین» که ماجراهایشان در میدل اर्थ یا همان جهان میانی

وقتی که کودکان به دنیای «بی‌تریکس پاتر»^(۱) می‌گریزند، به حوزه جذاب و دلغریب فانتزی قدم می‌گذارند. «بی‌تریکس پاتر»، یکی از مشهورترین نویسندگان فانتزی نو، در خیاط گلاستر^(۲)، خوانندگان را با جمله‌های آهنگین، به زمان و مکانی می‌برد که در آنها غیرممکن، به معنی پذیرفتنی و بی‌چون و چرا بدل می‌شود.

در روزگار شمشیر و کلاه گیس، در روزگار کتلهایی بلند با یقه‌هایی گلدوزی شده، هنگامی که مردان با وقار جلیقه‌هایی توری با گلابتون طلا و حریر و ابریشم می‌پوشیدند، خیاطی در گلاستر زندگی می‌کرد.

نویسندگان فانتزی نو با دگرگون کردن یک یا چند خصلت ویژه از واقعیت روزمره دست به خلق چنین آثاری می‌زنند. ای بسا آنان، همان‌گونه که «جی. آر. آر. تولکین»^(۳) در هویت،^(۴) میدل اर्थ^(۵) (جهان میانی) را ابداع کرد، جهانهای کاملاً نو دیگری را ابداع، یا همانند «مارگارت جی، اندرسن»^(۶) در کتاب در برج زمان^(۷)، شخصیتهای اثر خود را در جهان واقعی، درگیر تجارب فوق‌العاده و شگفت‌انگیز می‌کنند. ای بسا شخصیتهای واقعی از سوراخ خرگوشی پایین بروند و همانند کتاب «لوتیس کارول»^(۸)، آلیس در سرزمین عجایب،^(۹) از سرزمین دیگری سر در آورد، یا آنکه چون شخصیتهایی غیرواقعی، همانند کوتوله‌های «مری نورتون»^(۱۰) در کتاب وام‌خواهان،^(۱۱) در موقعیت واقعی زندگی کنند. به هر حال، نویسندگان فانتزی راه را برای خوانندگان خود هموار می‌کنند تا به حوزه‌های تخیلی امکان،

۱. عنوان اصلی مقاله: Time, space and place

2. The Tailor of Gloucester
3. G. R. R. Tolkien
4. Hobbit
5. Meadle Earth
6. Margaret J. Anderson
7. In the Keep of Time
8. Lewis Carroll
9. Alice's Adventures in Wonderland
10. Mary Norton
11. The Borrowers
12. Children's Literature Association
13. touchstone: A List of Distinguished Children's Books
14. Chet Raymon
15. Narnia
16. C. S. Lewis

◇ «چت ریمون»، نویسنده و محقق، معتقد است که فانتزی به یاری کودکان می‌آید تا کنجکاویشان را بسط دهند، به شاهدان زندگی بدل شوند، حساسیت به قوانین و تغییرات درونی آنها را بیاموزند و ذهن خود را روی امکانات نو باز کنند.

فن‌آوری یا نتایج آن باور دارند، می‌پردازند و به خلق جهانی دست می‌زنند که در آن علم، بر تمام عرصه‌های جامعه تأثیر گذاشته است. همانند فانتزیهای نو دیگر، داستانهای علمی - تخیلی نیز برای پرورش تعلیق ناباوری در خوانندگان خود، بر نوعی هماهنگی درونی بین پیرنگ، شخصیتها و موقعیت زمانی و مکانی متکی است.

داستانهای علمی - تخیلی نوجوانان، اغلب به ماجراهای سفر به کهکشانهای دیگر یا رو در رویی با موجودات بیگانه و غیرمتعارف می‌پردازند. داستانهای خوانندگان بزرگتر، اغلب به آینده بشریت و حل مشکلات جوامع آینده نظر دارند.

منتقدان درباره شناسایی نخستین رمان علمی - تخیلی، هم عقیده نیستند. «مارگرت پی. اسموند»^(۵) (۱۹۸۴)، فرانکشتین^(۶) اثر «مری گادوین شلی»^(۷) را که در سال ۱۸۱۷ منتشر شد، نخستین داستان علمی - تخیلی می‌داند. او این داستان را نخستین داستان علمی تخیلی می‌داند؛ چرا که اولاً قهرمان آن به جای جادوگر، دانشمند است و ثانیاً درونمایه اصلی آن، استفاده درست از دانش و بیان مسئولیت اخلاقی این دانشمند، در قبال چیزی است که کشف کرده است.

«رولاند جی. گرین»^(۸) (۱۹۹۷) رد پای پیدایش

فانتزیهای گوناگون «دکتر سوس»^(۱) و باد در درختان بید.^(۲) اثر «کنت گراهام»^(۳) او این فانتزیها را توصیه می‌کند؛ چون چنین آثاری «ما را در سرچشمه دانش و کنجکاوای پاک کودکان، چشمان گشاده از حیرت در برابر تازگی، نوپیی و نیروهای ابداع، که قراردادهای و توقعات، محدودشان کرده است، قرار می‌دهد».

«لیزر گلدبرک»^(۴) (۱۹۹۱)، یکی دیگر از کارشناسان آموزش و پرورش، چنین نتیجه می‌گیرد: «مطالعه ادبیات مرا متقاعد کرده است که فانتزی می‌تواند کاملاً در خدمت کودکان باشد. هنگام خواندن فانتزی، بلا تکلیفی اعتقادی کودکان - علاوه بر نکات دیگر - به آنان کمک می‌کند تا به شکل مؤثری با دنیای واقعی کنار بیایند».

این بخش کتاب، ملاکهایی را برای ارزیابی فانتزی نو پیشنهاد می‌کند و بر اهمیت شیوه‌هایی که در آن‌ها نویسندگان نو ادبیات فانتزی از داستان‌گویان پُرآوازه پیروی کرده‌اند، صحنه می‌گذارد. این نویسندگان پُرآوازه، همان کسانی هستند که فانتزیهای سنتی ادبیات شفاهی را آفریده و آنها را به دیگران منتقل کرده‌اند.

داستانهای علمی - تخیلی

نویسندگان داستانهای علمی - تخیلی برای آفرینش طرحهای داستانی خود، بر پیشرفتهای فرضی علم و فن‌آوری خیالی تکیه می‌کنند. آنان برای رسیدن به باورپذیری، به توصیف جزئیات این فن‌آوری و ترسیم شخصیتهایی که به این

1. Dr. Seuss
2. Wind in the willows
3. Kenneth Grahame
4. Lazer Goldberg
5. Margaret P. Esmonde
6. Frankenstein
7. Mary Godwin Shelley
8. Roland g. Green.

◇ نویسندگانی که شخصیت‌های داستانی خود را در محیط‌های علمی-تخیلی قرار می‌دهند، برآوند تا علاوه بر حکایت‌های هشدار دهنده، داستان‌هایی قوی از بقا و ادامه حیات انسانها خلق کنند.

رمان علمی-تخیلی مردم‌پسند را در میانه قرن نوزدهم و در خلال شور و شوقی که ناگهان بروز کرده بود، جستجو می‌کند. «ژول ورن» نخستین رمان علمی-تخیلی مهم خود، پنج هفته در بالی را در سال ۱۸۶۳ منتشر کرد. «ورن» این کتاب و کتاب‌های معروف بعدیش مانند بیست هزار فرسنگ زیر دریا را که هم جوانها و هم بزرگسالان از خواندن آنها لذت می‌برند، بر دو محور اختراع و فن‌آوری متمرکز کرد؛ اما به تکامل جامعه پیرامون آنها نپرداخت. بعدها در همین قرن، «اچ. جی. ولز»^(۱) نوشتن رمان‌هایی علمی-تخیلی، مثل جنگ جهانی را آغاز کرد. رمان‌های او تأثیر شگرفی بر این نوع ادبی گذاشتند. به نظر «گرین»، آثار «ولز» از این جهت که به طور منظم، شامل «تعمیم تسمیلات اجتماعی برای آفرینش تصویری و موشکافانه از جامعه‌ای در آینده، اختراعات انقلابی، نبردهای بین سیاره‌ای و سفر به زمان» می‌شوند، با آثار «ورن» تفاوت دارند.

پس از جنگ جهانی اول و همزمان با رشد فزاینده و سریع صنعت، پیدایش مجله‌هایی چون داستان‌های شگفت‌انگیز،^(۲) تأثیر زیادی بر آثار علمی-تخیلی گذاشت. در این مورد، تأثیر سردبیری «جان دبلیو. کمپبل پسر»^(۳) در مجله داستان‌های علمی-تخیلی حیرت‌انگیز،^(۴) که در سال ۱۹۳۸ آغاز شد، کاملاً محسوس بود. «کمپبل» اصرار داشت نویسندگان داستان‌هایی که او چاپ می‌کند، شخصیت‌هایی قوی، علم و فن‌آوری باورپذیر، و تفکری منطقی از جوامع آینده را نشان دهند.

او نویسندگان داستان‌های علمی-تخیلی مستعدی چون «رابرت ای. هینلین»^(۵) و «ایزاک آسیموف»^(۶) را تشویق و دلگرم می‌کرد. در دهه ۱۹۶۰ گروه روزافزونی از نویسندگان به نوشتن داستان‌های علمی-تخیلی رو آوردند. این داستان‌ها، به دلیل پیرنگ‌هایی که اغلب به حس تکامل یافته‌ای از زمان و مکان و فضا اتکا داشتند، بیشتر مناسب جوانها بودند تا کودکان و نوجوانان. داستان‌های علمی-تخیلی، توجه و علاقه دبیرستانها و دانشگاهها را به خود جلب کردند. در این زمان، تأثیر رسانه‌های گروهی بسیار چشمگیر بود. فیلم اُدیسه فضایی ۲۰۰۱ و برنامه تلویزیونی پیش‌تازان فضا، هم بینندگان پروپا قرصی برای خود فراهم آوردند و هم موضوعات بالقوه خیالی داستان‌های علمی-تخیلی را مطرح کردند. در دهه ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ بینندگان چنین داستان‌هایی، برای تماشای فیلم‌هایی مثل جنگ ستارگان^(۷) و ای. تی.^(۸)، گروه‌گروه رهسپار سالن‌های سینما می‌شدند. در دهه ۱۹۹۰ امکان تکثیر آزمایشگاهی دایناسورها در پارک ژوراسیک مطرح شد. امروزه بسیاری از نوجوانان، گونه‌های مختلفی از کتاب‌های جلد نرم این فیلمها را، مرتب و به دفعات مطالعه می‌کنند. هم اکنون بسیاری از نویسندگان مشغول

۱. H. G. Wells
 2. Amazing Stories
 3. Gohn W. Campbell, jr
 4. Astounding Science Fiction
 5. Robrt A. Heinlein
 6. Issac Asimov
 7. Star Trek
 8. E.T.

◇ «لیزر گلدبرگ»، کارشناس آموزش و پرورش؛ مطالعه ادبیات مرا متقاعد کرده است که فانتزی می‌تواند کاملاً در خدمت کودکان باشد. هنگام خواندن فانتزی، بلا تکلیفی اعتقادی کودکان - علاوه بر نکات دیگر - به آنان کمک می‌کند تا به شکل مؤثری با دنیای واقعی کنار بیایند.

می‌کنند.

«لوتیز لوری» در رمان بخشنده، آینده‌ای را به تصویر می‌کشد که دیگر اثری از فقر و نابرابری و بیکاری در آن وجود ندارد. با این همه، این جامعه فاقد هوشیاری، هیجان و حتی رنگ است. خوانندگان رمان، همچنان که موفق می‌شوند همپای جوئاس، قهرمان دوازده ساله کتاب، حقایق درباره این جامعه کشف کنند، باید درباره بسیاری از باورهای خود تفکر و بازنگری کنند.

در رمان نامه‌هایی از آتلانتیس اثر «رابرت سیلوربرگ»، منافع جستجو در زمان، احتمالات علمی را شکل می‌دهد و زمینه طرح کلی رمان را فراهم می‌کند. در قرن بیست و یکم، دانشمندی با توجه به امکانات جستجو در زمان و با انتقال ذهن خود به ذهن شاهزاده‌ای ساکن آتلانتیس، به سفری در زمان و به جزیره آتلانتیس، مبادرت می‌کند. دانشمند مذکور با دانشمند دیگری که او هم به زمان سفر کرده است، نامه‌نگاری می‌کند و از طریق همین نامه‌هاست که خوانندگان کتاب با تصویری از آتلانتیس، آن گونه که ای بسا در ۱۸۰۰ قرن پیش بوده است، آشنا می‌شوند.

منبع:

Through The Eyes of Children

1. Caroline Stevermer
2. River Rats

[یک نسخه از این کتاب در مجموعه کتابهای «خانه ترجمه برای کودکان و نوجوانان» موجود است] مترجم.

نوشتن داستانهای علمی-تخیلی با ارزشی برای نوجوانان هستند و در آنها به واکنشهایی که نسبت به امکانات علمی و مصائب آینده صورت می‌گیرد، توجه می‌کنند. «کرولاین استی وریمر»^(۱) سالهای پس از نابودی تمدن نو را صحنه حوادث کتاب موشهای رودخانه^(۲) قرار داده است. در این کتاب، گروهی از نوجوانان روی رودخانه مسموم می‌سی‌سی‌پی، سوار کشتی نجاتی قدیمی از نوع کشتیهای بخار و چرخ پره‌دار می‌شوند. پس از نجات مردی از مرگ، مبارزه آنان برای زنده ماندن، دو چندان می‌شود. مرد به دلیل پی بردن به محل مخفیگاهی از سلاح، تحت تعقیب است. کتاب «استی وریمر» شهرهای ویران و عواقب ناشی از آلودگی و مسمومیت را به تصویر می‌کشد. قهرمانان او دست به دست هم، در محیطی متروک، به حیات خود ادامه می‌دهند.

نویسندگانی که شخصیت‌های داستانی خود را در محیط‌های علمی-تخیلی قرار می‌دهند، برآنند تا علاوه بر حکایاتی هشدار دهنده، داستان‌هایی قوی از بقا و ادامه حیات انسانها خلق کنند. صحنه کتاب رازهای بیگانه اثر «آنت کورتیس کلاوز» فضا پیمایی باری در آینده است. قهرمان دختر کتاب، در سفری به سوی سیاره محل اقامت پدر و مادرش، با موجودی بیگانه دوست می‌شود و به رازی پی می‌برد. همین راز است که او را با موجودات بیگانه و فرهنگ آنها آشنا می‌کند. توصیفات روشن و گویای نویسنده از شخصیتها و سفر فضایی، موقعیت زمانی و مکانی قابل قبولی را فراهم